

Об'єкт порушення правил адміністративного нагляду

Об'єкт злочину є необхідною ознакою складу кожного злочину, бо злочину, який ні на що не здійснює замах, посягання, тобто без об'єкта, не буває. Правильне вирішення питання про об'єкт злочину має важливе значення для визначення природи і особливостей того або іншого злочинного посягання, встановлення характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину (ступеня їх тяжкості), їх класифікації в Особливій частині Кримінального кодексу (далі – КК), а також при кваліфікації діяння.

Наукою кримінального права розроблена класифікація об'єкта злочину, відповідно до якої прийнято розрізняти загальний, родовий (видовий) і безпосередній об'єкти. Під загальним об'єктом розуміється сукупність суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, на яку в кінцевому рахунку посягає будь-який злочин.

Серед всієї сукупності суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом від злочинних посягань, виділяється окремі групи суспільних відносин, які відрізняються своєю однорідністю і взаємозв'язком, що додає їм певну специфічність. Така категорія суспільних відносин дозволяє виділити родовий об'єкт злочину, під яким розуміється певне коло тотожних або однорідних суспільних відносин, які охороняються у силу цього, за загальним правилом, єдиним комплексом кримінально-правових норм, тісно взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих одна одну [1, с. 200–201].

Безпосередній об'єкт злочину – це конкретне суспільне відношення, проти якого безпосередньо направлений злочин. Безпосередній об'єкт дозволяє в точній відповідності з законом кваліфікувати злочин, індивідуалізувати покарання, тому його правильне встановлення має велике теоретичне і практичне значення.

Оскільки порушення правил адміністративного нагляду, як і всякий інший злочин, зрештою, заподіює шкоду всій сукупності суспільних відносин, то саме останні є загальним об'єктом даного злочину.

Для визначення родового об'єкта даного злочину слід встановити, якій групі суспільних відносин як частині загального об'єкта заподіюється шкода вчиненням цього злочину. Законодавець помістив норму (ст. 395 КК України), встановлюючи відповідальність за порушення правил адміністративного нагляду, у розділі XVIII «Злочини проти правосуддя». Тому необхідно з'ясувати також і зміст родового об'єкта цієї групи злочинів.

Родовий об'єкт – це певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, що

охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм.

Як зауважив М. І. Бажанов, законодавець, поєднуючи в розділі XVIII Особливої частини КК України певну групу злочинів. За їх родовим об'єктом, зовсім не ставив за мету в найменуванні Розділу «Злочини проти правосуддя» дати точне визначення включених до неї злочинів. Ця обставина лише свідчить про прагнення законодавця показати, що під цією назвою ним об'єднані всі злочини, які посягають на діяльність самого суду в момент здійснення ним правосуддя, всіх органів, які сприяють шляхом судочинства здійсненню судом його функцій, а також органів, які забезпечують виконання рішення, вироку та призначеного ним покарання. Саме таке розуміння родового об'єкта злочинів, указаних у розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» Особливої частини КК України, є панівним у науці кримінального права. Порушення правил адміністративного нагляду М. І. Бажанов відносить до групи злочинів, які перешкоджають одержанню достовірних доказів та істинних висновків у справі [2, с. 425–434].

Злочини, які відносяться до досудових стадій, хоча й не спрямовані безпосередньо проти правосуддя, але посягають на діяльність органів, без яких неможливе досягнення завдань правосуддя, і, таким чином, учиняються у сфері правосуддя.

Розділ XVIII містить великий обсяг різних складів злочинів. На нашу думку, розділ виглядає як свого роду «універсальний магазин», тому при подальшому аналізі складів злочинів, які містить цей розділ, постає питання про доцільність розділити цей розділ на декілька самостійних розділів Особливої частини КК України. Про це свідчить і прагнення окремих авторів виділити родовий (або видовий) об'єкт порушення правил адміністративного нагляду.

Так, Харченко В. Б., Перекрестов Б. Ф. в одному випадку відносять даний склад злочину до групи «Злочини, що посягають на відносини щодо реалізації судового акта» разом з такими, як ст.ст. 382, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394 КК України. В іншому випадку ці ж автори порушення правил адміністративного нагляду відносять до зовсім іншої групи (підвиду): «Злочини, що перешкоджають своєчасному розкриттю і припиненню злочинних посягань (ст.ст. 380, 381, 395 і 396 КК України)» [3, с. 243]. Найчастіше даний склад злочину відносять до злочинів проти інтересів забезпечення неухильного виконання судових рішень [4, с. 52].

Аналіз злочинів, розміщених в розділі XVIII Особливої частини КК України, показує, що правосуддя включає комплекс взаємопов'язаних між собою суспільних відносин, що відносяться до ряду сфер правосуддя. Тому разом із загальним для даного розділу групи злочинів можна виділити об'єкти окремих підгруп або видів злочинів, які співвідносяться з родовим об'єктом як частина з ці-

лим. Таке виділення об'єктів переслідує мету визначити специфіку суспільної небезпеки певних видів злочинів, показати ту сферу правосуддя, на яку вони посягають.

На наш погляд, праві ті автори, які відносять порушення правил адміністративного нагляду до злочинів проти нормальної діяльності органів та установ виправної системи, куди входять: ст. 389 (ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі), ст. 390 (ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі), ст. 391 (злісна непокора вимогам адміністрації виправної встанови), ст. 392 (дії, що дезорганізують роботу виправних установ), ст. 393 (втеча з місця позбавлення волі або з-під варти), ст. 394 (втеча зі спеціалізованого лікувального закладу) [5, с. 42]. Злочини, що становлять цю групу або підвид, куди входить і порушення правил адміністративного нагляду, посягають на суспільні відносини, що виникають у зв'язку з діяльністю органів управління з дотримання відповідних правил. Причому ці відносини не тільки опосередковуються в цих правилах, але й регулюються ними. Виходячи з цього, родовим об'єктом порушення правил адміністративного нагляду є нормальна діяльність органів управління із забезпечення відповідних правил поведінки засуджених.

Встановлення родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 395 КК України, відкриває шлях до визначення його **безпосереднього об'єкта**, що має велике практичне значення. Безпосереднім об'єктом злочину є не взагалі відносини, а лише ті суспільні, на які безпосередньо було направлено злочинне діяння винного. Соціально-правова оцінка складу злочину, описаного в ст. 395 КК України, дає підстави стверджувати, що основна мета справжньої кримінально-правової норми полягає в попередженні рецидивної злочинності, забезпеченні нормальної діяльності органів внутрішніх справ, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Безпосередній об'єкт конкретного злочину проти правосуддя виступає як частина родового об'єкта, знаходиться, отже, в тій же площині, у тій же сфері суспільних відносин, що й родовий об'єкт. Саме ці положення повинні бути узяті за основу при з'ясуванні ознак безпосереднього об'єкта будь-якого із злочинів проти правосуддя, у тому числі і порушення правил адміністративного нагляду.

Ми підтримуємо точку зору тих науковців, які об'єктом даного злочину вважають суспільні відносини, що виникають у зв'язку із здійсненням органів внутрішніх справ адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі [6, с. 58; 7, с. 6]. В. І. Тютюгін підкреслює, що суспільна небезпечність порушення правил адміністративного нагляду полягає в тому, що він перешкоджає здійсненню правосуддя та порушує нормальну діяль-

ність органів, які забезпечують запобігання, своєчасне виявлення та розкриття злочинів [8, с. 1072].

Для встановлення сутності об'єкта злочину, передбаченого ст. 395 КК України, спробуємо зробити системно-структурний аналіз досліджуваних суспільних відносин.

На наш погляд, розглядуваний об'єкт злочину включає тісно зв'язані між собою елементи, які можна відділити один від одного лише при теоретичному аналізі: 1) учасники суспільних відносин (громадяни, державні і громадські установи); 2) відносини між вказаними учасниками, тобто відносини у власному значенні слова (соціальний взаємозв'язок учасників відносин); 3) умови реалізації суспільних відносин.

Учасниками відносин у нашому випадку є піднаглядні, вичерпний перелік яких подано у ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [9], та держава в особі органів внутрішніх справ, на які покладені обов'язки щодо нагляду за поведінкою вказаної категорії осіб, попередження з їх боку злочинів і справляння на них необхідного виховного впливу.

Другим обов'язковим структурним елементом є предмет відносин, сам взаємозв'язок між суб'єктами, учасниками суспільних відносин, що виявляється у певній діяльності людей. Як правильно відзначає Є. А. Фролов, взаємозв'язок між суб'єктами постає як реалізація можливості вести себе певним чином, сама діяльність суб'єкта суспільного відношення [1, с. 207, 208; 10, с. 52–55]. Відповідно до цього, аналізоване відношення втілюється у поведінці його учасників. Це, перш за все, діяльність органів внутрішніх справ, котрі застосовують ті або інші правила адміністративного нагляду до піднаглядних осіб для здійснення заходів виховного характеру і для запобігання злочинам з їх боку. А це завдання, природно, може бути досягнуте за умови дотримання піднаглядним певних правил поведінки протягом терміну перебування під адміністративним наглядом.

Таким чином, органи внутрішніх справ і піднаглядні вступають між собою в певні відносини. Причому ці відносини виражаються в певній формі існування, встановленій державою на користь суспільства.

Стійкий стан відносин, можливість їх нормального функціонування може бути досягнутий тільки в тому випадку, якщо будуть створені умови реалізації цієї можливості. Тому третім, обов'язковим елементом, складовою частиною суспільних відносин є умови їх існування та реалізації.

Безперешкодне здійснення органами внутрішніх справ повноважень по забезпеченню виховного впливу на піднаглядних, попередження з їх боку нових злочинів, а також суворе

дотримання піднаглядними правил адміністративного нагляду в своїй сукупності і утворюють умови реалізації нормальної діяльності органів внутрішніх справ у цій сфері управління.

У даному випадку умовами реалізації суспільних відносин є інші суспільні відносини, без наявності яких перші не можуть вільно розвиватися. Так, нормальна діяльність органів внутрішніх справ із здійснення адміністративного нагляду є необхідною передумовою для здійснення виховного впливу на піднаглядних і попередження з їх боку нових злочинів.

Для забезпечення певного стійкого стану цих відносин адміністративно-правові норми наділяють їх суб'єктів, учасників адміністративно-правових відносин, правами і обов'язками. Законом України покладені на органи внутрішніх справ обов'язки з реалізації цього нагляду, які полягають у вжитті заходів для залучення піднаглядних до суспільно корисної праці, попередження і припинення правопорушень з їх боку. На виконання цього працівники міліції мають право витребувати від установ і громадян відомості про поведінку піднаглядних, порушувати клопотання про їх побут і працевлаштування, викликати піднаглядних до органів міліції і проводити з ними бесіди, вимагати від них усні та письмові пояснення і відвідувати за місцем проживання у будь-який час доби. Піднаглядні як учасники правових відносин також мають певні права і обов'язки. Особа, щодо якої встановлений нагляд, має право вимагати, щоб встановлення і застосування такого нагляду проводилося відповідно до Закону України. Водночас на цій особі лежить обов'язок неухильного дотримання вимог працівників міліції і виконання відповідних правил адміністративного нагляду.

Правила адміністративного нагляду, що регламентують поведінку піднаглядних, носять обов'язковий і заборонний характер. Звідси випливає, що недотримання цих імперативних розпоряджень закону піднаглядним, як суб'єктом правових відносин, у тій чи іншій мірі порушує зсередини такі суспільні відносини. Залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки вчиненого (ступеня тяжкості злочину) закон встановлює адміністративну чи кримінальну відповідальність. Проте у всіх цих випадках однією з істотних особливостей протиправної поведінки суб'єкта є та обставина, що останній заподіює шкоду охоронюваним правам, суспільним відносинам як його учасник [11, с. 52]. Встановлюючи кримінальну відповідальність за порушення правил адміністративного нагляду, держава тим самим разом з адміністративно-правовим визначає і кримінально-правовий спосіб правоохорони здійснення адміністративного нагляду.

Таким чином, сукупність засобів правового забезпечення заходів виховного і примусового впливу на піднаглядних, попередження з їх боку нових злочинів і утворює стійкий, злагоджений стан суспільних відносин, які забезпечують нормальну діяльність органів внутрішніх справ, сам порядок здійснення адміністративного нагляду.

Отже, коли говорять, що безпосереднім об'єктом порушення правил адміністративного нагляду є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність органів внутрішніх справ зі здійснення цього нагляду, то це означає, що до складу даного безпосереднього об'єкта входить не тільки сама можливість нормальної діяльності органів внутрішніх справ, але й необхідні умови існування та реалізації цієї можливості, врегульовані нормами адміністративного і кримінального права.

Проаналізована структура безпосереднього об'єкта порушення правил адміністративного нагляду дозволяє прослідкувати «механізм» суспільно небезпечної дії на нього. Особливість такого злочину полягає в тому, що при його вчиненні шкода суспільним відносинам заподіюється не безпосередньо, а в результаті порушення (недотримання) правил адміністративного нагляду, якими ці відносини опосередковуються, тобто, перш за все, порушуються умови реалізації суспільних відносин. Ці умови, що є «правовою оболонкою» суспільних відносин, їх елементом, який першим відчуває на собі «удар» при злочинному посяганні. Порушення цієї умови перешкоджає нормальній діяльності органів внутрішніх справ, що, врешті-решт, спричиняє шкоду суспільним відносинам, що охороняються ст. 395 КК України.

Таке опосередковане спричинення шкоди суспільним відносинам визначає і специфічний зв'язок об'єкта з об'єктивною стороною порушення правил адміністративного нагляду.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 395 КК України, – це така дія або бездіяльність (недотримання правил адміністративного нагляду, невиконання певних обов'язків) піднаглядних осіб, яка завжди порушує нормальну діяльність органів внутрішніх справ зі здійснення адміністративного нагляду. Дія або бездіяльність піднаглядних, яка не порушує цієї функції органів внутрішніх справ, не може кваліфікуватися за ст. 395 КК України. Тісний зв'язок об'єкта простежується і з іншими елементами складу.

З'ясування змісту безпосереднього об'єкта, таким чином, це основа для дослідження всіх інших елементів складу – об'єктивної і суб'єктивної сторони, суб'єкта злочину, оскільки всі ці елементи лише у своїй єдності утворюють склад злочину, передбачений ст. 395 КК України, є єдиною підставою кримінальної відповідальності особи за порушення правил адміністративного нагляду.

Список літератури: 1. Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник ученых трудов Свердловского юридического института. Х.–Свердловск, 1969. 2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник для студ. Вищ. Навч. Зал. Освіти/ М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, І. О. Зінченко та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х., 2001. 3. Марченко В. Б., Перекрестов Б. Ф. Уголовное право Украины. Особенная часть: новое законодательство в вопросах и ответах. Конспект лекцій. Х., 2001. 4. Кримінальне право України: Навчальна програма / За заг. ред. д-ра юрид. наук Ємельянова В. П. Х., 2002. 5. Кримінальне право України: Робоча навчальна програма з дисципліни /Укладачі: докт. юрид. наук, проф. Трубников В. М., канд. юрид. наук Яровий А. О., канд. юрид. наук Житний О. О., Новікова Л. В., Пустобаєва Ю. А. Х., 2004. 6. Сташис В. В., Бажанов М. И. Преступления против порядка управления. Учебн. пос. Х., 1971. 7. Трубников В. М. Уголовная ответственность за нарушение правил административного надзора: Автореф. канд. дисс.... Х., 1975. 8. Кримінальний кодекс України: Наук.-практ. коментар /Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташис, В. Я. Тація. К., 2003. 9. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, № 52, ст. 455). (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 64/95-ВР від 15.02.95, ВВР, 1995, № 10, ст. 64; № 2537-III від 21.06.2001, ВВР, 2001, № 40, ст. 193; № 1105-IV від 10.07.2003, ВВР, 2004, № 7, ст. 49; № 2377-IV від 20.01.2005, ВВР, 2005, № 11, ст. 198). 10. Фролов Е. А. Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: Автореф. док. дисс.... Свердловск, 1971. 11. Кудрявцев В. Н. О соотношении объекта и предмета преступления //Сов. гос и право. 1951. № 8.

Надійшла до редколегії 15.01.07

О. О. Книженко

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Еволюція суспільства привносить свої зміни в різні галузі життя. Стосуються вони й пошуку оптимальних заходів впливу на осіб, які вчиняють злочини. У Кримінальному кодексі (далі – КК) України передбачено можливість звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням. Проблеми умовного засудження й відстрочки виконання вироку, які чинним законодавством трансформовано у звільнення від відбування покарання з випробуванням, досліджені у працях І. М. Гальперіна, М. А. Гельфера, О. А. Горяйнової, М. А. Єфімова, Х. Х. Кадарі, І. І. Карпеця, Г. А. Кригера, В. А. Ломако, Д. В. Ривмана, М. Ф. Саввіна, С. Сабаніна, Е. А. Саркісової, В. В. Скибицького, Ю. М. Ткачевського, І. Штрайта, М. І. Якубовича та ін. Однак всі роботи написані на підставі раніш діючого законодавства. Окремої уваги потребує й аналіз наслідків звільнення від відбування покарання з випробуванням, оскільки в КК вони визначені в загальних рисах та в подальшому конкретизовані в Кримінально-виконавчому кодексі. Тому за мету цієї роботи обрано з'ясування наслідків звільнення від відбування покарання з випробуванням.